

IŠ SAVOJO KRAŠTO KALBOS ISTORIJS

Dar neužmiršo gimtoji žemė žymaus lietuvių tarmių tyrinėtojo ir kalbos istoriko Kazio Morkūno (1929–2008), gimusio per šv. Kazimierą Piliakalnio vieniemyje, netoli Kułniškių, Ukmergės raj. O ir neturėtų užmiršti – daug darbų jo padaryta: daugiausia jo rūpesčiu išleistas kolektyvinis praėjusio šimtmečio lietuvių dialektologijos veikalas *Lietuvių kalbos atlasas* (I–III, 1977–1991), kartu su bendraautoriais parengta pirmoji lietuvių tarmių chrestomatija *Lietuvių kalbos tarmės* (1970), parašyta per 300 įvairiausių publikacijų tarmių ir kalbos istorijos klausimais. Tie, su kuriais kalbininkas artimiau bendravo, prisimena, su kokia ypatinga meile ir šiluma Kazys Morkūnas kalbėdavo apie gimtinę.

Net smarkiai įsisirgęs, skubėjo tvarkyti ir redaguoti paskutinį savo gyvenimo leidinį – „Versmės“ leidyklos leidžiamą monografiją *Gelvonai* (2009) iš serijos „Lietuvos valsčiai“. Vienos iš sudarytojų – Vidos Girininkienės nuomone, „šios knygos „Įžymių žmonių“ skyrius [...] yra tarsi paminklas žymiam kalbininkui, šiltam žmogui ir bendraminčiui“.

Bet dar ne viskas į knygas sudėta. Tvarkydami asmeninį kalbininko archyvą, aptikome nedidelį pageltusių lapų pluoštelį (5 p.). Į akis pirmiausia krito oficialus 1970 m. kovo 30 d. Partijos istorijos instituto direktoriaus Romo Šarmaičio raštas Nr.¹ 19/9 su tuometinio Lietuvių kalbos ir literatūros instituto direktoriaus Kosto Korsako rezoliucija „drg. Morkūnui“. Tokiu, dabar labai neįprastu, būdu R. Šarmaitis atsiuntė pluoštelį vietovardžių iš buvusio Ukmergės apskrities Pabáisko valsčiaus, savo gimtojo Žūklių kaimo apylinkių.

Nustatyta, kad šie vietovardžiai jau anksčiau buvo įtraukti į Lietuvių kalbos instituto vietovardžių kartoteką. Vardyno skyriaus vyresniosios mokslo darbuotojos Marijos Razmukaitės teigimu, dauguma jų vietinių mokytojų buvo užrašyti dar 1935 metais.

¹ Rašte vartojama santrumpa No.

Romo Šarmaičio surinktais vietovardžiais Kazys Morkūnas taip ir nepasinaudojo. Ir aišku kodėl – dėl daugybės nepatyrusio užrašinėtojo paliktų kirčiavimo ir transponavimo į bendrinę lietuvių kalbą klaidų. Jas reikėjo taisyti. O tuometinis aukštas politinis ir socialinis R. Šarmaičio statusas, matyt, neleido to daryti².

Šių vietovardžių sąrašą rengiant spaudai ištaisyti aiškūs apsirikimai. Medžiaga sutikrinta su Lietuvių kalbos instituto vardyno kartoteka³. Vietovardžiai pateikiami dabartine rašyba, netranskribuoti. Redaktorės pastabos nurodytos išnašose (žr. pridedamą priedą – vietovardžių sąrašą).

Šiandien, kad ir klaidingai buvę užrašyti, šie vietovardžiai gali būti savojo krašto istorijos liudininkai, iškalbingai bylojantys apie čia gimusių žmonių meilę gimtajai žemei.

Gauta 2009 12 07

DANGUOLĖ MIKULĖNIENĖ

Lietuvių kalbos institutas

P. Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius

danguole.mikuleniene@lki.lt

² Romas Šarmaitis, g. 1909 m. Žukliuose (Ukmergės aps.), buvo žinomas revoliucinio judėjimo veikėjas (plačiau žr. *Lietuviškoji tarybinė enciklopedija* 10, 1983, 537).

³ Visą sutikrinimo darbą atliko Lietuvių kalbos instituto Vardyno skyriaus vyresnioji mokslo darbuotoja Marija Razmukaitė. Už tai jai nuoširdžiai dėkoju.

RAŠTAS (kopija)

Visų šalių proletarai, vienykitės! – Пролетарии всех стран, соединяйтесь!

PARTIJOS ISTORIJOS INSTITUTAS prie Lietuvos Komunistų Partijos Centro Komiteto MARKSIZMO-LENINIZMO INSTITUTO prie TSKP CK FILIALAS Vilnius, Lenino prosp., 12 Telef. Nr. 9-53-58	ИНСТИТУТ ИСТОРИИ ПАРТИИ при Центральном Комитете Коммунистической Партии Литвы ФИЛИАЛ ИНСТИТУТА МАРКСИЗМА-ЛЕНИНИЗМА при ЦК КПСС Вильнюс, просп. Ленина, 12 Тел. 9-53-58
--	---

№ 19/9⁴

Vilnius, 1970 m. kovo 30 d.

Вильнюс

LIETUVIŲ KALBOS IR LITERATŪROS INSTITUTO DIREKTORIUI⁵

drg. K. KORSAKUI

Siunčiu Ukmergės apskrities Pabaisko valsčiaus (dabar Ukmergės rajono Krikštėnų tarybinio ūkio teritorija) kai kurių vietovardžių sąrašą. Juos žino tik apyseniai žmonės, gyvenę neišskirstytuose į vienkiemius kaimuose. Žuklių kaimas 1935 m. buvo išskirstytas į vienkiemius. Jaunimas senuosius vietovardžius jau užmiršo. Vietovardžiai įtrauktini į lietuviškų pavadinimų kartoteką,⁶ kaip kalbos paminklas.

Priedas: minėtas sąrašas.

/R. ŠARMAITIS*/
PARTIJOS ISTORIJOS INSTITUTO
prie LKP CK DIREKTORIUS⁷

⁴ Apatinėje kairėje lapo dalyje yra aiškiai įskaitoma rašto registracijos žyma: „Lietuvių Kalbos ir Literatūros Institute GAUTA 1970 m. IV mėn. 7 d. Nr. 88“. Šalia – raštą įregistravusio asmens parašas.

⁵ Kairiajame viršutiniame lapo kampe mėlynu rašalu užrašyta Kosto Korsako rezoliucija su parašu „Drg. Morkūnui“ ir data – 70. IV. 8.

⁶ Rašto skyryba netaisyta.

⁷ Virš pavardės įskaitomas parašas R. Šarmaitis.

Ukmergės apskrities Pabaisko valsčiaus
v i e t o v a r d ž i a i

Žuklių kaimas

- Margavonės* – krūmai.
*Čižūnmiškis*⁸ – krūmai.
*Užušulnės*⁹ – krūmai.
*Duobulis*¹⁰ – miškas.
Pūčkakalnis – krūmai. Švitrigailos ir Žygimanto karo metu ant jo stovėjusios „pūčkos“, pabūklai.
Degimai – išdeginti krūmai, ganyklos.
Prisiektinis – krūmai. Valstiečiai iš Žuklių kaimo prisiekė dvarininkui Olšauskui, kad nelies dvarininko krūmų. Kapčiai nustatė krūmų ribas.
*Dubės*¹¹ – krūmai prie Žirnajų ežero, nuo Žuklių kaimo pusės.
*Kirpičnà*¹² – sklypas molinės žemės. Jame 1920–1930 m. buvo rengiamos gegužinės. Seniau greta stovėjusi karčema, kurioje vaišinėsi valstiečiai, suvažiavę malti grūdų į Jurdonių malūną, stovintį prie Žirnos upelio, ištekančio iš Žirnajų ežero. Malūnas veikė nuo XIX a. pabaigos iki 1968 m.
*Krėsnakalnis*¹³ – kalnas prie Žirnajų ežero.
*Srūdupės*¹⁴ – griovys¹⁵, kuriuo teka geležies rūdos turintis vanduo į Žirnajų ežerą.
*Našliupė*¹⁶ – slėnis, kuriuo įteka upelis į Žirnajų ežerą. Švitrigailos ir Žygimanto karo metu (1435 m.) žuvusių karių našlėsėjusios šiuo slėniu ir ieškojusios ežere prigirdytų savo vyrų. Nuo to laiko šis slėnis–upelis ir gavęs Našlių upės pavadinimą.

⁸ Užrašant praleista *n*. Pateikta lytis klaidingai sukirčiuota.

⁹ Užrašyta pagal tarimą – *Užušulnos*. Pateikta lytis klaidingai sukirčiuota.

¹⁰ Užrašyta pagal tarimą – *Dabūlis*. Pateikta lytis klaidingai sukirčiuota.

¹¹ Pateikta lytis klaidingai sukirčiuota.

¹² Pateikta lytis klaidingai sukirčiuota.

¹³ Užrašyta *Krėsnakalnis*.

¹⁴ Pateikta lytis klaidingai sukirčiuota.

¹⁵ Pavartota tarminė lytis *griovis*.

¹⁶ Pateikta lytis klaidingai sukirčiuota.

<i>Žiemės kėlias</i>	– kelias nuo Žuklių kaimo į Žirnąjį ežero pusę. Užšalus ežerui, juo Žuklių kaimo valstiečiai baudžiauninkai važiuodavę į Žirnąjį dvarą dirbti.
<i>Lankà</i> ¹⁷	– pieva netoli Žirnąjį ežero.
<i>Ragėlis</i>	– vieta prie Žirnąjį ežero.
<i>Alkai</i>	– laukas, dirbama žemė.
<i>Pečiavýsta</i> ¹⁸	– kalnas prie Žirnąjį ežero.
<i>Trakniai</i>	– raistas.
<i>Pasienis</i> ¹⁹	– raistas.
<i>Ūpės rāvas</i>	– slėnis, kuriuo teka upelis į Žirnąjį ežerą.
<i>Spókiškis</i> ²⁰	– kalnas.
<i>Dielinė</i> ²¹	– pieva.
<i>Juoduňgas</i> ²²	– raistas.
<i>Upėlis</i>	– upelis.
<i>Bendrā</i>	– pieva, kurią kasmet kas nors pirkdavo nusišienauti.
<i>Vilnonės</i>	– pieva.
<i>Pamėlinys</i>	– bala.
<i>Smėlynė</i>	– dirva.
<i>Platojai</i>	– platūs valstiečių šniūrai.
<i>Dubėlė</i> ²³	– skersiniai žemės sklypai.
<i>Márgiai</i> ²⁴	– vienkiemis, bala, pieva, ravas; Margių balos – abipus Žirna- jos upelio.
<i>Alkà</i>	– dirva.
<i>Žirnià</i> ²⁵	– upelis; iš Žirnąjį ežero išteka į Šventosios upę.
<i>Magazinas</i> ²⁶	– grūdams saugoti pastatas – svirnas. Pirmojo pasaulinio karo metu valstiečiai jau nebesaugojo jame grūdų. Apie 1925 m. Pabaisko valstietis Remeikis nusipirko magaziną ir nugriovęs sienojus išsivežė.
<i>Totōriškiai</i>	– kaimas, kuriame apsigyveno totoriai, kariavę Žygimanto pusėje jo karo su Švitrigaila metu. Čia pat ir piliakalnis, kuris buvęs supiltas žuvusių karių garbei.

¹⁷ Greta pateikiama tarminė lytis *Lunkà*.

¹⁸ Pateikta lytis klaidingai sukirčiuota.

¹⁹ Pateikta lytis klaidingai sukirčiuota.

²⁰ Pateikta lytis klaidingai sukirčiuota.

²¹ Pateikta lytis klaidingai sukirčiuota.

²² Nustatant norminę lytį, remtasi 1936 m. užrašymu. Čia buvo pateikta tarminė lytis *Jaduňgas*.

²³ Pateikta tarminė lytis *Dubiāla*.

²⁴ Pateikta lytis klaidingai sukirčiuota.

²⁵ Pateikta tarminė lytis *Žirnyjà*.

²⁶ Pateikta lytis klaidingai sukirčiuota.

Vintarà – upelis, kuris išteka iš Olšausko dvaro raisto ir pro Pabaiską teka į Šventosios upę. Švitrigailos ir Žygimanto karo metu šis upelis buvęs raudonas nuo karių kraujo. Vintaros pakrantėje esanti palaidota kunigaikštystė, žuvusi šio karo metu.

Gailiūnų kaimas

Trināgė – pieva.
*Užūbaliai*²⁷ – pieva.
Pavérsmis – pieva.
Kapų raistas – pieva.
Alksnôtės – krūmai.
Pakamarėlės – krūmai.
*Užuolakės*²⁸ – laukas.
Tirōnas – pieva.
Duburėlis – pieva.

Vaiteliškių kaimas

*Ažuolytė*²⁹ – raistelis.
Ožkų raistas – raistas (dabar nusaustas).
*Ilgabalis*³⁰ – pieva.
*Belazariškis*³¹ – krūmai ir pieva.
*Žaundupės*³² – miškas.
Ilgaraistis – raistas, per jį teka upelis.
*Turonėlis*³³ – kimsėta pieva.
Šárkinė – laukas, nuokalnė.
*Samanýnas*³⁴ – raistas.
*Pakaľnės*³⁵ – pieva.
*Gaidžiāraistis*³⁶ – raistelis.
*Pupalaiškis*³⁷ – pieva.
Trākas – krūmelis.

²⁷ Pateikta lytis klaidingai sukirčiuota.

²⁸ Pateikta lytis klaidingai sukirčiuota.

²⁹ Pateikta tarminė lytis *Užuolytė*.

³⁰ Pateikta lytis klaidingai sukirčiuota.

³¹ Pateikta klaidingai užrašyta ir sukirčiuota lytis.

³² Pateikta tarminė lytis *Žaundupis*.

³³ Nesukirčiuota.

³⁴ Nesukirčiuota.

³⁵ Pateikta tarminė lytis *Pakaľnos*.

³⁶ Pateikta lytis klaidingai sukirčiuota.

³⁷ Nesukirčiuota.

Parijės vienkiemis

<i>Parijė</i>	– vienkiemis; yra keturios sodybos.
<i>Ilgóji</i> ³⁸	– pieva.
<i>Lāpės kálnas</i>	– kalnas.
<i>Kalės kálnas</i>	– kalnas (<i>l</i> tariama tvirtai).
<i>Gailiũnka</i> ³⁹	– krūmai.
<i>Vaisgēniai</i> ⁴⁰	– raistas (nusausintas).
<i>Grigaliũno raistas</i> ⁴¹	– raistas.
<i>Braziłkos krūmai</i>	– krūmai (neseniai taip pavadinti).

Urnėzių kaimas

<i>Óžiarastis</i>	– raistas.
<i>Kazareskà</i> ⁴²	– raistas.
<i>Bartkũnų piliākalnis</i> ⁴³	

Bagūžiškių kaimas

<i>Padumblỹs</i>	– pieva.
<i>Didžiābalė</i> ⁴⁴	– pieva.
<i>Lesonkų miškēlis</i> ⁴⁵	– miškelis.
<i>Parijė</i>	– upelis.

Gėgžnų kaimas

<i>Kriēnlaukis</i>	– miškelis.
<i>Gailiũnka</i>	– krūmas.
<i>Kuliaĩ</i>	– krūmas.

Gĩrgždzių kaimas

<i>Giriāmiškis</i>	– krūmai.
<i>Degėsiaĩ</i>	– raistas.
<i>Mārgiai</i>	– raistas, krūmai.

³⁸ Pateikta lytis klaidingai sukirčiuota.

³⁹ Pateikta lytis klaidingai sukirčiuota.

⁴⁰ Pateikta pagal tarimą užrašyta lytis *Vaizgēniai*.

⁴¹ Nesukirčiuota.

⁴² Pateikta pagal tarimą užrašyta forma *Kazarēska*.

⁴³ Nesukirčiuota.

⁴⁴ Pateikta tarminė lytis *Didžiābala*.

⁴⁵ Nesukirčiuota.

Vaisgėnių vienkiemis

*Kimsynė*⁴⁶

– raistas.

Hitlerinės okupacijos metais karo veiksmų metu sudegintos vienkiemyje buvusios dvi sodybos.

Užrašyta 1968 m. gegužės 18 d. Žukliuose iš vietinių valstiečių, susirinkusių į vestuves, žodžių. Visi šie kaimai dabar įeina į Krikštėnų tarybinio ūkio (Ukmergės rajone) teritoriją.

R. Šarmaitis⁴⁷

⁴⁶ Nesukirčiuota.

⁴⁷ Virš pavardės yra R. Šarmaičio parašas.

Red. pastaba. Kaimų pavadinimai šiame sąraše buvo pateikti nesukirčiuoti. Taisyklingai jie kirčiuojami taip: *Žukliai, Gailiūnai, Vaiteliškiai, Parijė, Urnėžiai, Bagužiškiai, Gėgžnai, Gėgždžiai, Vaisgėniai.*